

Fot. 1. Odczucie kwaśnego smaku wywołują kwasy występujące w roślinach.

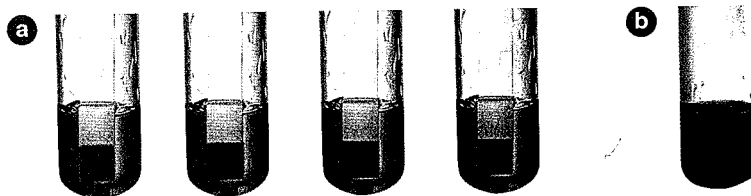

W pracowni chemicznej nigdy nie należy badać smaku substancji.

Określenia *kwas* czy *kwaśny* są powszechnie znane i używane do nazywania smaku (fot. 1.) np. cytrusów, rabarbaru, jabłek. Kwasy są też wykorzystywane w przetwórstwie warzyw, np. do ich konserwacji bądź zmiany smaku. Różnica między smakiem ogórków kiszonych a konserwowych jest efektem zastosowania różnych technologii przetwórstwa i obecności innych kwasów. Sery, jogurty czy kefir też zawdzięczają swój smak obecności kwasu.

I Jak rozpoznać kwasy w pracowni chemicznej?

W pracowni chemicznej obecność kwasu można wykryć za pomocą wskaźników, np. oranżu metylowego. W roztworach kwasów oranż metylowy barwi się na czerwono, a uniwersalny papierek wskaźnikowy przyjmuje barwy od pomarańczowej do czerwonej (fot. 2.).

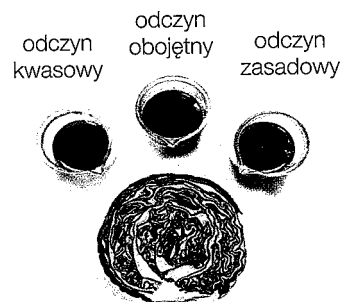

Fot. 2. Barwy w roztworach kwasów: **a** uniwersalnych papierków wskaźnikowych, **b** oranżu metylowego.

Chemia wokół nas

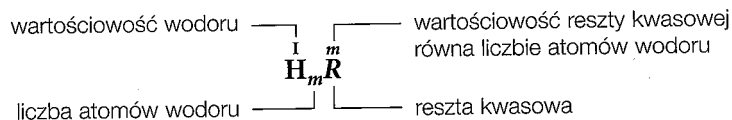
Wywar z czerwonej kapusty to naturalny wskaźnik, który świetnie się sprawdzi przy identyfikacji kwasów w pracowni chemicznej (fot. 3.).

Fot. 3. Barwy wywaru z czerwonej kapusty w roztworach o różnych odczynach.

I Jak zapisać wzór ogólny kwasów?

Cząsteczki kwasów są zbudowane z wodoru i reszty kwasowej:

kwasy beztle
resztę kwasową
tworzą atomy ni

Jak tworzą tlenowy

Nazwy kwasów
słowa *kwas naz*
i końcówkę -w

HCl
kwas chlorowod

Nazwy kwa
słowa *kwas na*
i końcówkę -o

H₂CO₃
kwas węglowy

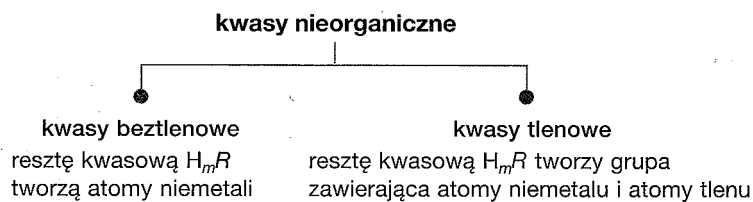
Jeśli niemete
ciowości, to je

H₂SO₃
kwas siarkowy

Tabela 1. Wzory

Rodzaj kw
kwas beztle
kwas beztle
kwas tlen
kwas tlen
kwas tlen
kwas tlen
kwas tlen

Jak można podzielić kwasy nieorganiczne?

Pierwiastki chemiczne tworzące kwasy beztlenowe

Jak tworzy się nazwy i wzory kwasów tlenowych oraz beztlenowych?

Nazwy kwasów beztlenowych (tabela 1.) tworzy się, dodając do słowa *kwas* **nazwę niemetalu**, który występuje w reszcie kwasowej i końcówkę **-wodorowy**, np.:

HCl
kwas chlorowodorowy

H_2S
kwas siarkowodorowy

Nazwy kwasów tlenowych (tabela 1.) tworzy się, dodając do słowa *kwas* **nazwę niemetalu**, który występuje w reszcie kwasowej i końcówkę **-owy**, np.:

H_2CO_3
kwas węglowy

Jeśli niemetal w związkach chemicznych przyjmuje różne wartościowości, to jego wartościowość uwzględnia się w nazwie kwasu np.:

$\overset{\text{IV}}{\text{H}_2\text{SO}_3}$
kwas siarkowy(IV)

$\overset{\text{VI}}{\text{H}_2\text{SO}_4}$
kwas siarkowy(VI)

Wybrane pierwiastki chemiczne tworzące kwasy tlenowe

Tabela 1. Wzory i nazwy wybranych kwasów beztlenowych i tlenowych

Rodzaj kwasu	Wzór sumaryczny	Nazwa kwasu
kwas beztlenowy	HCl	kwas chlorowodorowy
kwas beztlenowy	H_2S	kwas siarkowodorowy
kwas tlenowy	$\overset{\text{VI}}{\text{H}_2\text{SO}_4}$	kwas siarkowy(VI)
kwas tlenowy	$\overset{\text{IV}}{\text{H}_2\text{SO}_3}$	kwas siarkowy(IV)
kwas tlenowy	$\overset{\text{V}}{\text{HNO}_3}$	kwas azotowy(V)
kwas tlenowy	H_2CO_3	kwas węglowy
kwas tlenowy	$\overset{\text{V}}{\text{H}_3\text{PO}_4}$	kwas fosforowy(V)

Przykład 1

Jak ustalić nazwę kwasu na podstawie jego wzoru sumarycznego?

Krok 1

Określ wartościowość reszty kwasowej w tym kwasie.

Podaj nazwę kwasu o wzorze sumarycznym HNO_3 .

reszta kwasowa

Ze wzoru ogólnego kwasów $\text{H}_m\overset{m}{\text{R}}$ wynika, że reszta kwasowa jest jednowartościowa, ponieważ we wzorze tego kwasu występuje jeden atom wodoru:

Krok 2

Określ wartościowość pierwiastków chemicznych w reszcie kwasowej.

Wartościowość azotu oblicza się następująco: $x = 3 \cdot \text{II} - \text{I}$

$$x = \text{V}$$

Wartościowość azotu wynosi V:

Krok 3

Podaj nazwę kwasu.

Azot może przyjmować różne wartościowości w związkach chemicznych, zatem jego wartościowość należy uwzględnić w nazwie.

Nazwa kwasu: kwas azotowy(V)

Zapamiętaj!

Kwasy – związki chemiczne, których cząsteczki są zbudowane z atomów wodoru i reszty kwasowej.

Reszta kwasowa – atom lub grupa atomów znajdujące się w cząsteczce każdego kwasu obok atomów wodoru.

Kwas beztlenowy – kwas, którego cząsteczka nie zawiera atomów tlenu.

Kwas tlenowy – kwas, którego cząsteczka zawiera atomy tlenu.

Rozwiąż zadania w zeszycie

- Wybierz wzory sumaryczne kwasów.
 CuO , HBr , CaCO_3 , H_2S , Al(OH)_3 , H_3PO_4 , ZnCl_2 , HClO_3 , Fe(OH)_2 , HCl
- Wskaż wzory sumaryczne kwasów beztlenowych.
 HBr , H_2SiO_3 , H_3BO_3 , HI , HClO_4 , H_3AsO_4 , HCN , H_2S , HIO , HF
- Przepisz wzory sumaryczne kwasów, podkreśl reszty kwasowe i określ ich wartościowość.
 HF , HNO_2 , H_4SiO_4 , HBr , HClO , H_2SeO_4 , HCN , HIO_3 , H_3PO_3 , $\text{H}_4\text{P}_2\text{O}_7$
- Pewien pierwiastek chemiczny *E* tworzy kwas o wzorze H_2EO_n i masie cząsteczkowej 82 u. Zawartość procentowa (procent masowy) tlenu w tym kwasie wynosi 58,5%. Napisz wzór sumaryczny i nazwę tego kwasu.

Dla dociekliwych

- Ustal nazwy kwasów o podanych wzorach sumarycznych, wiedząc, że niemetale w resztach kwasowych tych kwasów przyjmują różne wartościowości.
 HBrO_3 , HClO_4 , HNO_2 , HBO_3 , H_3PO_3 , H_3AsO_4 , HIO

Jeden z 1 składników ną rolę w cze i inne kwasu jest Oprócz zalicza się

Jak c Jednym z jest rozpu

Doświ

Otrzym przez t

Instrukc oranzu

Podaj c

! Po ot kw

Zaobp probówek Na po rowodór

Chlor można te tej reakc

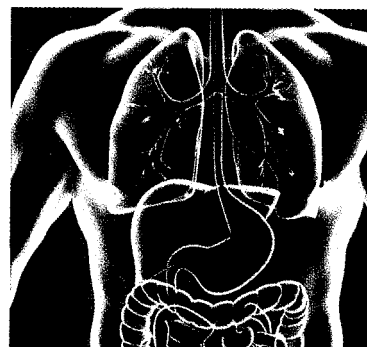
Chlor roztworu substratu chlorow

2

Kwasy beztlenowe

Jeden z kwasów beztlenowych – **kwask chlorowodorowy** – jest składnikiem soku żołądkowego ssaków (fot. 4.). Odgrywa on ważną rolę w procesie trawienia, a także zabija bakterie chorobotwórcze i inne drobnoustroje znajdujące się w pokarmie. Nadmiar tego kwasu jest przyczyną „nadkwasoty”, a niedobór – „niedokwasoty”.

Oprócz kwasu chlorowodorowego do kwasów beztlenowych zalicza się m.in. **kwask siarkowodorowy**.

Fot. 4. Kwask chlorowodorowy jest jednym z najważniejszych składników soku żołądkowego.

! Jak otrzymać kwask chlorowodorowy?

Jednym ze sposobów otrzymywania kwasu chlorowodorowego jest rozpuszczanie **chlorowodoru** – **gazu** – w wodzie.

Doświadczenie 1

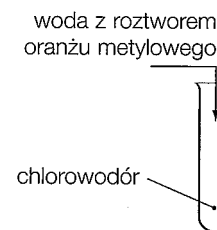
Otrzymywanie kwasu chlorowodorowego przez rozpuszczenie chlorowodoru w wodzie

Instrukcja: Do probówki z chlorowodem nalej wody z roztworem oranżu metylowego. Zamknij probówkę korkiem i wstrząśnij.

Podaj obserwacje i sformułuj wniosek.

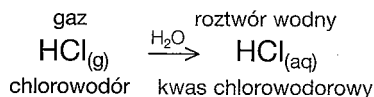
! Potrzebny do doświadczenia chlorowódz nauczyciel powinien otrzymać w reakcji chlorku sodu ze stężonym roztworem kwasu siarkowego(VI).

Schemat

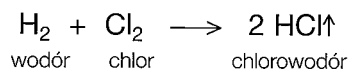

Zaobserwowano, że pod wpływem chlorowodoru zawartość probówki barwi się na czerwono (fot. 5.).

Na podstawie obserwacji można sformułować **wniosek**, że chlorowódz rozpuszcza się w wodzie, tworząc kwask chlorowodorowy:

Chlorowódz potrzebny do przeprowadzenia doświadczenia 1. można też otrzymać w reakcji syntezy wodoru i chloru. Równanie tej reakcji chemicznej ma następującą postać:

Chlorowódz można otrzymać również w reakcji stężonego roztworu kwasu siarkowego(VI) i soli kamiennej. Od nazwy tego substratu pochodzi często stosowana, potoczna nazwa kwasu chlorowodorowego – **kwask solny**.

Fot. 5. Czerwona barwa oranżu metylowego świadczy o obecności kwasu.

Symbol **aq** oznacza substancję rozpuszczoną w wodzie.

Strzałka ($\uparrow$), np. przy $\text{HCl}\uparrow$, oznacza produkt gazowy.

I Jak otrzymać kwas siarkowodorowy?

Kwas siarkowodorowy, podobnie jak kwas chlorowodorowy, można otrzymać, rozpuszczając w wodzie gaz – siarkowodor.

Doświadczenie 2

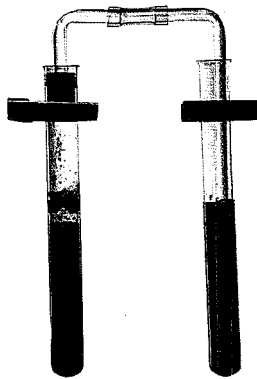
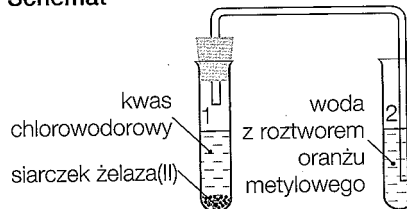
Otrzymywanie kwasu siarkowodorowego przez rozpuszczenie siarkowodoru w wodzie

Instrukcja: Do probówki 1. wsyp małą ilość siarczku żelaza(II) i dodaj kwas chlorowodorowy. Otrzymasz w ten sposób siarkowodor (gaz). Probówkę 1. zamknij korkiem z rurką odprowadzającą. Wprowadź rurkę do probówki 2. z wodą i roztworem oranżu metylowego.

Podaj obserwacje i sformułuj wniosek.

! Doświadczenie wykonaj pod wyciągiem (dygestorium). Siarkowodor jest gazem silnie trującym.

Schemat

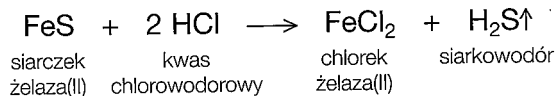

Fot. 6. Otrzymywanie kwasu siarkowodorowego – czerwona barwa oranżu metylowego świadczy o obecności kwasu.

Zaobserwowano, że woda z roztworem oranżu metylowego pod wpływem gazu zmienia barwę z żółtej na czerwoną (fot. 6.).

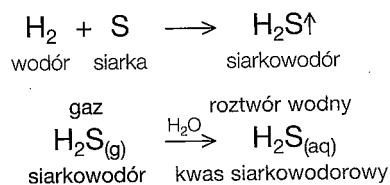
Na podstawie obserwacji można sformułować **wniosek**, że siarkowodor rozpuszcza się w wodzie, tworząc kwas. Powstał kwas siarkowodorowy.

W probówce 1. zaszła reakcja wymiany, którą można przedstawić równaniem:

! Siarkowodor jest gazem trującym o bardzo nieprzyjemnym zapachu zgnitych jaj, dlatego zestaw laboratoryjny, w którym jest otrzymywany, musi być szczelnie zamknięty.

Siarkowodor, podobnie jak chlorowodor, można też otrzymać w reakcji syntezy wodoru i siarki. Zachodzi wówczas reakcja chemiczna, którą przedstawia równanie:

Siarkowodor jest produktem procesów gnilnych białek zawierających siarkę. Występuje również w gazach wulkanicznych oraz – w małej ilości – jako składnik niektórych leczniczych wód mineralnych.

I Jakie wła

Właściwo

Właściwości

- ciecz
- bezbarwny
- stężony roz w kontakcie
- stężony roz większą od

Stężony kw tego podczas W kontak naczynia ze kwasu chloro

! Chlorow wodną z

Maksymal uzyskać, to 38

Dla doci

Mieszanie w reakcji s sioneczne

! Otrzy trzeba jak i p

Na skalę p wodoru w soli kamier Zachodzi

Dostępny o stężeniu zanieczys:

Kwas solr żołądkow spowodow do ścian z

I Jakie właściwości ma kwas chlorowodorowy?

Właściwości $\text{HCl}_{(aq)}$

Właściwości fizyczne

- ciecz
- bezbarwny
- stężony roztwór „dymi” w kontakcie z powietrzem
- stężony roztwór ma gęstość większą od gęstości wody

Właściwości chemiczne

- stężony roztwór jest żrący

Stężony kwas chlorowodorowy niszczy tkaniny, papier, skórę, dlatego podczas jego używania należy zachować szczególną ostrożność.

W kontakcie z powietrzem „dymi”. Mgła unosząca się po otwarciu naczynia ze stężonym roztworem tego kwasu to drobne kropelki kwasu chlorowodorowego.

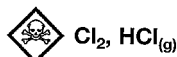
! Chlorowódz wydobycyjący się z naczynia łączy się z parą wodną z powietrza i tworzy kwas chlorowodorowy.

Maksymalne stężenie kwasu chlorowodorowego, jakie można uzyskać, to 38%.

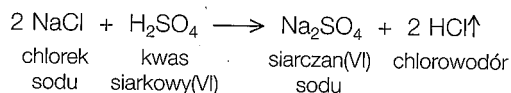
Dla dociekliwych

Mieszanie chloru i wodoru, potrzebną do otrzymania chlorowodoru w reakcji syntezy, należy przygotowywać w ciemności, gdyż światło słoneczne powoduje jej gwałtowną samoistną eksplozję.

! Otrzymując chlorowódz w reakcji syntezy wodoru z chlorem, trzeba zachować szczególną ostrożność, gdyż zarówno Cl_2 , jak i powstający $\text{HCl}_{(g)}$ są gazami trującymi.

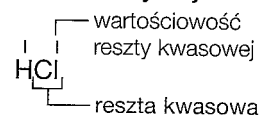
Na skalę przemysłową chlorowódz otrzymuje się podczas spalania wodoru w chlorze. Dawniej chlorowódz uzyskiwano w reakcji soli kamiennej ze stężonym roztworem kwasu siarkowego(VI). Zachodzi wówczas reakcja chemiczna:

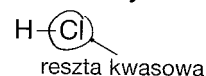
Dostępny w sprzedaży kwas chlorowodorowy (kwas solny) o stężeniu około 38% ma często żółtą barwę. Powodują ją zanieczyszczenia, głównie jony żelaza(III).

Kwas solny o stężeniu około 0,4% jest składnikiem soku żołądkowego. Wypicie kwasu solnego o takim stężeniu spowodowałoby poparzenie przełyku, który – w przeciwieństwie do ścian żołądka – nie jest pokryty błoną śluzową.

Wzór sumaryczny

Wzór strukturalny

Model cząsteczki $\text{HCl}_{(g)}$

Modele atomów:

Wodny roztwór chlorowodoru to kwas chlorowodorowy.

Skojarz i zapamiętaj!

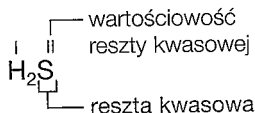

Wzór sumaryczny uwzględnia tylko rodzaj i liczbę atomów pierwiastka chemicznego w cząsteczce.

Wzór strukturalny uwzględnia rodzaj, liczbę atomów pierwiastka chemicznego w cząsteczce oraz rodzaj i liczbę wiązań.

Wzór sumaryczny

Wzór strukturalny

Model cząsteczki $\text{H}_2\text{S}_{(g)}$

Modele atomów:

Wodny roztwór siarkowodoru to kwas siarkowodorowy.

Jakie właściwości ma kwas siarkowodorowy?

Właściwości $\text{H}_2\text{S}_{(aq)}$

Właściwości fizyczne

- ciecz
- bezbarwny

Właściwości chemiczne

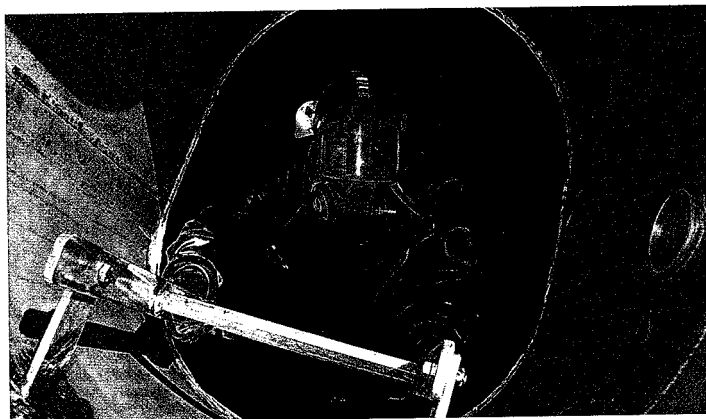
- ostry zapach zgniłych jaj
- trujący

Siarkowódor, podobnie jak chlorowódor, łatwo łączy się z parą wodną z powietrza, tworząc kwas siarkowodorowy. Mimo że gęstość siarkowodoru jest większa od gęstości powietrza, nie wolno zbierać go w otwartym, stojącym naczyniu. Siarkowódor (o gęstości $1,410 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3}$ w temperaturze 25°C) wypiera z naczynia powietrze (o gęstości $1,185 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3}$ w temperaturze 25°C), co stanowi śmiertelne zagrożenie dla osoby wykonującej doświadczenia. Siarkowódor jest gazem trującym.

Chemia wokół nas

Siarkowódor to trujący gaz powstający podczas rozkładu szczątków organizmów. Ponieważ zalega nad powierzchnią m.in. szamb i zanieczyszczonych studni, przy ich oczyszczaniu mogą pracować wyłącznie wykwalifikowani pracownicy w maskach przeciwgazowych (fot. 7.). Zapach siarkowodoru można wyczuć nawet przy stężeniu mniejszym niż $0,001 \text{ mg na } 1 \text{ dm}^3$ powietrza, a przy stężeniu większym od $1,4 \text{ mg na } 1 \text{ dm}^3$ powietrza następuje śmiertelne zatrucie. Przy dużych stężeniach siarkowodoru jego zapach wydaje się mniej intensywny, ponieważ zostają porażone receptory węchu.

Fot. 7. Przy oczyszczaniu szamb i studni są zachowywane szczególne środki ostrożności.

Chloro i kwas

Chlorowódor do produkcji który jest jec w przemyśle w obróbce r

▲ przemys tworzyw sz

Związki che w reakcji z c służą do pr i tworzyw sz

Siarko i kwas

Kwas siark jako odczyr niektórych i

Chlorowodór i kwas chlorowodorowy

Chlorowodór $\text{HCl}_{(g)}$ stosuje się przede wszystkim do produkcji kwasu chlorowodorowego $\text{HCl}_{(aq)}$, który jest jednym z najważniejszych surowców w przemyśle chemicznym. Wykorzystuje się go m.in. w obróbce metali, cukrownictwie i włókiennictwie.

▲ przemysł tworzyw sztucznych

Związki chemiczne otrzymane w reakcji z chlorowodorem służą do produkcji włókien i tworzyw sztucznych.

▼ przemysł chemiczny

Barwniki produkowane przy użyciu $\text{HCl}_{(aq)}$ są składnikami niektórych kosmetyków.

▲ przemysł metalurgiczny

Dużych ilości kwasu chlorowodorowego używa się do otrzymywania metali z rud i oczyszczania powierzchni metalowych.

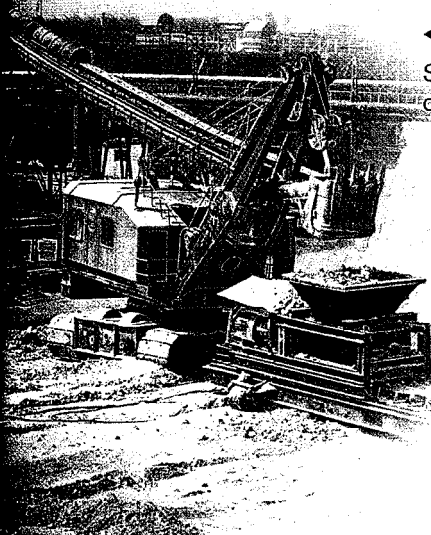

przemysł spożywczy ▲

$\text{HCl}_{(aq)}$ wykorzystuje się w procesie produkcji m.in. sztucznego miodu, cukru i przypraw do zup.

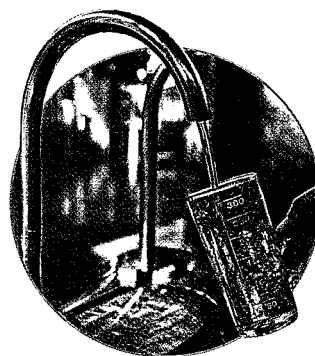
Siarkowodór i kwas siarkowodorowy

Kwas siarkowodorowy $\text{H}_2\text{S}_{(aq)}$ wykorzystuje się głównie jako odczynnik w laboratoriach do wykrywania kationów niektórych metali, np.: miedzi, cyny, ołowiu, rtęci.

◀ przemysł chemiczny

Siarkowodór jest stosowany do produkcji siarki.

medycyna ▲

W uzdrowiskach, np. w Szczawnicy i Krynicy-Zdroju, kwas siarkowodorowy jest składnikiem wód leczniczych.

◀ przemysł kosmetyczny

Kwas siarkowodorowy wykorzystuje się do produkcji depilatorów chemicznych.

Rozwiąż zadania w zeszycie

1. Wybierz informacje, które dotyczą:

- tylko chlorowodoru;
- tylko siarkowodoru;
- zarówno chlorowodoru, jak i siarkowodoru.

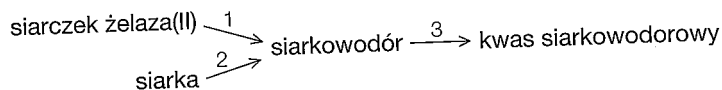
gaz, występuje w gazach wulkanicznych, łatwo łączy się z parą wodną, jest składnikiem niektórych wód mineralnych

2. Wybierz informacje, które dotyczą:

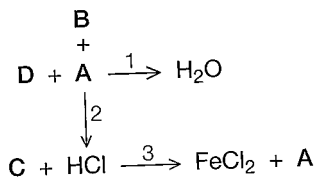
- tylko kwasu chlorowodorowego;
- tylko kwasu siarkowodorowego;
- zarówno kwasu chlorowodorowego, jak i kwasu siarkowodorowego.

ciecz, jego rozcieńczony roztwór występuje w soku żołądkowym ssaków, uniwersalny papierek wskaźnikowy barwi na czerwono, zmienia barwę oranżu metylowego z żółtej na czerwoną, jego stężony roztwór ma właściwości żrące, składnik niektórych wód leczniczych

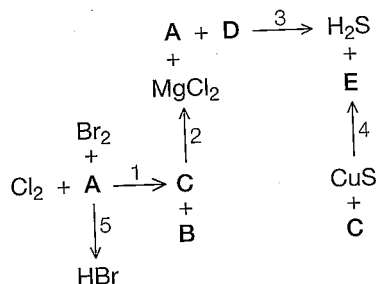
3. Napisz równania reakcji chemicznych oznaczonych na schemacie cyframi (1-3).

4. Napisz wzory (lub symbole chemiczne) i nazwy substancji oznaczonych literami (A-D) oraz równania reakcji chemicznych (1-3) przedstawionych za pomocą chemografu.

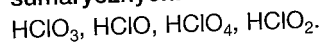
5. Napisz wzory (lub symbole chemiczne) i nazwy substancji oznaczonych literami (A-E) oraz równania reakcji chemicznych (1-5) przedstawionych za pomocą chemografu.

6. Oblicz, ile gramów chlorowodoru powstanie w reakcji 142 g chloru z wodorem.

Dla dociekliwych

7. Podaj nazwy tlenowych kwasów chloru o podanych wzorach sumarycznych:

8. Podaj nazwy i właściwości kwasów beztlenowych: HF, HBr, HI. Skorzystaj z różnych źródeł informacji.

3

Kw
i k
kw

Źródłem prądu w wy, w którym elek

I Jak otrzy

Kwas siarkowy(VI)

tlenie

Wartościowość niemetalu i w kwa niemetalu reagują z tworzą kwasy, nak SO_3 jest tlenkiem

I Jak otrzy

Doświadczen

Otrzymywanie

Instrukcja: Do du oranżu metylowego siarką. Po zakońc zamknij korkiem i

Podaj obserwacj

Zaobserwowan w probówce. Powst rem oranżu metylo Na podstawie ol ka reaguje z tlenie z wodą tworzy kw

tlenie

Tlenek siarki(IV) kowego(IV).